

**4 KVALITETNO
OBRAZOVANJE**

KONFERENCIJA

OSVIJETLIMO OBRAZOVANJE

o kvalitetnom inkluzivnom obrazovanju u kontekstu
ostvarenja cilja br. 4 Programa održivog razvoja u BiH

**KNJIGA
APSTRAKATA**

Plenarni dio, s lijeva na desno: **Tatjana Dragić**, službenica za obrazovanje, OSCE; **Bojana Urumova**, šefica Ureda Vijeće/Savjeta Evrope u Sarajevu; **Milijana Lale**, šefica odsjeka za statistiku, analitiku i izvještavanje, Ministarstvo civilnih poslova BiH; **Anna Alispahić**, članica Odbora za zagovaranje za član 24 Konvencije o pravima osoba s invaliditetom; **Nadija Bandić**, pomoćnica ministra, Federalno ministarstvo obrazovanja i nauke

PREDGOVOR

Nadija Bandić
Pomoćnica ministra
obrazovanja Federalnog
ministarstva obrazovanja
i nauke

Binasa Goralija
Regionalna koordinatorica
MyRight za Evropu

„Izrazi koji su radi preglednosti dati u jednom gramatičkom rodu u ovom dokumentu se bez diskriminacije odnose i na muškarce i na žene.“

Cilj 4 Programa održivog razvoja (SDG 4 - Agenda 2030) koji se odnosi na kvalitetno i pravedno inkluzivno obrazovanje i cjeloživotno učenje prvi put uključuje i djecu i mlade s invaliditetom promovišući na taj način pristup invaliditetu iz perspektive ljudskih prava. Kako je već prošlo pet godina otkako je Bosna i Hercegovina pristupila Programu održivog razvoja, organizacija MyRight u BiH-a i Federalno ministarstvo obrazovanja i nauke, uz podršku Odbora za zagovaranje inkluzivnog obrazovanja¹, su organizirale konferenciju „Osvijetlimo OBRAZovanje“, kako bi sagledali šta je Bosna i Hercegovina uradila na putu ka ostvarenju 4. cilja Programa održivog razvoja.

Konferencija nije bila samo refleksija na sadašnje stanje u oblasti inkluzivnog obrazovanja i identificiranje aktuelnih problema u ovoj oblasti, poput nedostatka integrisanih, multisektorskih sistema podrške, nedovoljno razvijenih kompetencija nastavnika, postojanja arhitektonskih barijera, ukorijenjenih predrasuda, nepovezanosti (ne)postojećih strategija i neophodnih propisa i njihove primjene na terenu, neadekvatnog pristupa procjeni djeteta, koji, ovakav kakav sada jeste kategorizira, procjenjuju, ali ne CIJENI dovoljno DIJETE i njegove sposobnosti. Ovo je bila prilika da kreatori politika, predstavnici relevantnih institucija, civilnog društva, kao i sami praktičari koji su u doticaju sa stvarnim problemima djece i općenito osoba s invaliditetom, zajedno, integrisano usaglase stavove o prioritetima koji se moraju ispuniti u narednom periodu, u skladu sa ostvarivanjem globalnog cilja 4 održivog razvoja za period 2020-2030.

Konferencija o kvalitetnom inkluzivnom obrazovanju u Bosni i Hercegovini je okupila eminentne ličnosti, iz akademskog, vladinog i nevladinog sektora, uključene u aktivnosti koje su posvećene inkluzivnom obrazovanju. Učesnici su kroz plenarni dio i panel diskusije pokušali „osvijetliti“ sadašnje stanje inkluzivnog obrazovanja i dati preporuke kako bi došlo do progresivne realizacije prava djece i mladih na ravnopravno i pravedno učešće u kvalitetnom inkluzivnom obrazovanju.

Nafisa Baboo, međunarodna stručnjakinja za inkluzivno obrazovanje je inspirativnim uvodnim govorom o vlastitom iskustvu obrazovanja kao osobe s invaliditetom i iskustvu rada na uspostavi i jačanju sistema inkluzivnog obrazovanja u zemljama u kojima je radila, pozvala naše obrazovne vlasti i ostale aktere da intenziviraju aktivnosti na ostvarenje kvalitetnog inkluzivnog obrazovanja kao najboljeg ulaganja u budućnost Bosne i Hercegovine.

Panel diskusije su bile osmišljene tako da slijede razvojni put obrazovanja osobe s invaliditetom te su učesnici razgovarali o različitim značajnim temama²: od predškolskog obrazovanja do obrazovanja koje omogućuje zapošljavanje mladih s invaliditetom na otvorenom tržištu rada. Panel diskusije su svojim aktivnim učešćem obogatili mladi predstavnici organizacija osoba s invaliditetom, kao direktni i najpozvaniji učesnici inkluzivnog obrazovanja.

Kao organizatori Konferencije izražavamo iskrenu zahvalnost svima koji su doprinijeli da konferencija bude ocijenjena kao izuzetno uspješan, vrlo koristan, kreativan i inspirativan događaj koji je „osvijetlio“ inkluziju na poseban način i podstakao sve učesnike u ovom procesu na intenzivnije aktivnosti u ovoj oblasti.

To je bio motiv i za objavljivanje ove brošure koja služi kao podsjetnik na učesnike i teme o kojima se razgovaralo na Konferenciji.

Vjerujemo da ćemo, sinergijski i multisektorski, nastaviti pratiti implementaciju preporuka ove Konferencije, i posvećeno nastaviti raditi na poboljšanju kvaliteta inkluzivnog obrazovanja.

¹Odbori za zagovaranje inkluzivnog obrazovanja u skladu sa članom 24 Konvencije o pravima osoba s invaliditetom su zagovaračka tijela koja djeluju na području koalicija organizacija osoba s invaliditetom Bijeljine, Doboja, Mostara, Sarajeva i Tuzle

²Teme panel diskusija su navedene u ovoj brošuri

PANEL 1

TEMA: PERSPEKTIVA INKLUZIJE KROZ JAČANJE KOMPETENCIJA NASTAVNOG KADRA

Panelisti:

prof. dr. Lejla Kafedžić, Univerzitet Sarajevo
doc. dr. Gordana Dukić, Nezavisni univerzitet Banja Luka
Nedim Krajišnik, izvršni direktor Step by Step

Moderator: prof. dr. Ivana Zečević

**Prof. dr.
Ivana Zečević**
moderator

KRATKA BIOGRAFIJA

Prof. dr. Ivana Zečević je vanredna profesorica na Filozofskom fakultetu, Univerziteta u Banjaluci, na užoj naučnoj oblasti za pedagošku i školsku psihologiju. Svih 20 godina radi u oblasti inicijalnog obrazovanja nastavnika. Svoja interesovanja za razvoj kvalitetnog obrazovnog sistema već 20 godina usmjerava na istraživanja nastavnih planova i programa, ali i na razvoj dokumenata za izradu savremenih kurikuluma. Pored inicijalnog obrazovanja nastavnika, bavi se u stručnim edukacijama u okviru kojih nudi nastavnicima znanja i vještine za podsticanje razvoja kritičkog mišljenja kod djece i mladih.

Sažetak cilja panela

Odgajatelji i nastavnici su ključni subjekti u organizaciji i realizaciji kvalitetnog odgoja i obrazovanja za svako dijete. Iako rade u izazovnim okolnostima, kvalitetno obrazovani, podržani i motivirani odgajatelji i nastavnici utiču na pristup, sudjelovanje i postignuće svakog djeteta. U tom smislu, odgajatelje i nastavnike treba podržati u nastojanju da učine svoju praksu inkluzivnijom. Kako bi se navedeno ostvarilo, neophodno je razvijati ključne kompetencije odgajatelja i nastavnika tokom inicijalnog obrazovanja i profesionalnog usavršavanja.

Tokom panela, kroz promišljanja različitih aktera, su identificirani ključni aspekti kojima treba sistemski pristupiti tokom procesa obrazovanja odgajatelja i nastavnika, u svrhu kvalitetnog inkluzivnog odgoja i obrazovanja. Tokom panela smo saznali koje su ključne kompetencije odgajatelja i nastavnika u inkluzivnom odjeljenju/grupi, imajući u vidu okvir kompetencija za cjeloživotno učenje, neophodne nastavničke kompetencije, ali i profil inkluzivnog nastavnika, te koliko studijski programi omogućavaju postizanje očekivanih kompetencija za odgojno-obrazovni rad u inkluzivnom okruženju.

Identificirane pod teme su:

- **Razvoj kompetencija odgajatelja i nastavnika** za odgojno-obrazovni rad u inkluzivnom okruženju
- **Kreiranje studijskih programa** za obrazovanje budućih odgajatelja i nastavnika
- **Stručno usavršavanje odgajatelja i nastavnika** za odgojno-obrazovni rad u inkluzivnom okruženju

PANEL 2

TEMA: SISTEMI PODRŠKE NA RAZLIČITIM NIVOIMA OBRAZOVANJA

Panelisti:

Sevdija Kujović, Udruženje Život s Down sindromom FBiH
Alma Kudra, DUGA – Društvo ujedinjenih građanskih akcija
doc. dr. sc. Sandra Bjelan-Guska, Univerzitet u Sarajevu

Moderator: Igor Ledić, Udruga za Down sindrom Mostar

Igor Ledić
moderator

KRATKA BIOGRAFIJA

Igor Ledić je otac jedanaestogodišnjeg dječaka s Down sindromom i jedan je od osnivača „Udruga za Down sindrom Mostar“ čiji je predsjednik od 2014 godine. Ova udruga je članica Koalicije organizacija osoba s invaliditetom „Zajedno smo jači“ u Hercegovачko-neretvanskoj županiji/kantonu, a Igor je član Odbora za zagovaranje za provedbu članka 24. Konvencije o pravima osoba s invaliditetom Ujedinjenih nacija o pravu na obrazovanje, zagovaračkog tijela u sastavu svake od pet koalicija koje djeluju u okviru programa MyRight.

Sažetak cilja panela

Uspostavljanje sistema podrške u osiguranju inkluzivnog odgoja i obrazovanja je od ključne važnosti za kvalitetu procesa. Podrška obuhvata različite subjekte, nivoe i načine njenog ostvarivanja. U realizaciji kvalitetnog inkluzivnog odgoja i obrazovanja, podršku trebaju i odgojno-obrazovne ustanove, odgajatelji i nastavnici, ali je poseban fokus na direktnoj podršci djeci i mladima. Podrška na nivou djeteta/mlade osobe znači prepoznavanje i razumijevanje kapaciteta, interesa, potreba i individualnog napretka djeteta, te podržavanje napredovanja kroz privremenu, povremenu ili trajnu pomoć vršnjaka, nastavnika i/ili drugih odraslih osoba. Mnogobrojni su načini podrške djeci i mladima, a neki oblici direktne podrške uključuju formiranje stručnog tima za pružanje podrške u realizaciji inkluzivnog odgoja i obrazovanja na nivou odgojno-obrazovne ustanove, izradu programa vršnjačke podrške, kreiranje plana razumne prilagodbe za konkretno dijete, ali i primjenu tranzicijskih planova od predškolskih do visokoškolskih ustanova.

Tokom panela, učesnici su razgovarali o važnosti podrške u inkluzivnom odgoju i obrazovanju u svrhu postizanja kvalitete. Naglasila se neophodnost sistemskog pristupa u uspostavljanju podrške, ali i finansiranja cijelog procesa na putu ka ostvarenju kvalitetnog odgoja i obrazovanja čiji ishod treba da vodi ka optimalnom razvoju i kompetentnosti osobe.

Identificirane pod teme su:

- Razumna prilagodba
- Tranzicijski planovi
- Vršnjačka podrška

PANEL 3

TEMA: ZAPOŠLJAVANJE KAO ISHOD KVALITETNOG INKLUZIVNOG OBRAZOVANJA

Panelisti:

prof. dr. Lejla Osmić, Univerzitet u Sarajevu

prof. dr. Biljana Sladoje-Bošnjak, Univerzitet Istočno Sarajevo

Maida Agić, službenica MyRight-a u BiH

Fikret Zuko, direktor Udruženja slijepih Kantona Sarajevo

Ajla Huseinović, članica Odbora mladih OSI KS

Moderator: Hana Sokolović, psihologica, novinarka i aktivistica

Hana Sokolović
moderator

KRATKA BIOGRAFIJA

Hana Sokolović je psihologinja, novinarka i aktivistkinja. Novinarstvom se bavila oko tri godine u okviru angažmana kao novinarka, voditeljica i urednica na televiziji N1 Bosna i Hercegovina, ekskluzivnoj podružnici CNN-a za Balkan, a posljednjih godinu dana aktivno radi u nevladinom sektoru. Osnivačica je udruženja građana Mreža aktivističkih promjena, u okviru kojeg se bavi aktivnostima u vezi sa zaštitom i promocijom različitih ljudskih prava. Radila je kao moderatorica i voditeljica na nizu događaja, panela i diskusija za lokalne i međunarodne organizacije. Alumnistkinja je Škole za političke studije Vijeća Evrope.

Sažetak cilja panela

Obrazovanje i zapošljavanje su važni svakoj osobi, pa tako i osobama s invaliditetom, jer pružaju mogućnost učenja i razvoja, finansijske nezavisnosti, ostvarivanja društvenih uloga, izbora i donošenja odluka o svom životu i ostvarivanje prava. Ovo je direktno vezano za finansijsko stanje i stabilnost osobe, što opet utiče na ukupnu kvalitetu života, uključujući pristup kvalitetnoj prehrani, fizičkoj aktivnosti i društvenom angažmanu, te utiče na identitet, samopoštovanje, mentalno zdravlje i osjećaj vrijednosti. Isključivanje iz odgojno-obrazovnog procesa ili njegova nedovoljna kvaliteta, stoga, ima dalekosežne posljedice, jer je osoba konkurentna na tržištu rada proporcionalno kompetencijama koje posjeduje. Ostvarivanje prava na obrazovanje i mogućnost dokvalifikacije i prekvalifikacije, osnovni su uslovi za ostvarivanje prava na zapošljavanje i kasniju ekonomsku samostalnost.

Tokom panela, učesnici su naglasili važnost kvalitetnog inkluzivnog obrazovanja koje omogućuje i vodi ka osamostaljivanju djece i mladih kroz omogućavanje zapošljavanja. Takođe su naglasili važnost promišljanja iz konteksta postojećih nastavnih planova i programa i nji-

hojov usmjerenosti ka konkurentnosti osoba sa invaliditetom na tržištu rada. Važan segment je očekivana kompetencija i njeno postizanje kroz formalno obrazovanje, a koje uključuju šire segmente, a ne samo uže stručne kompetencije.

Identificirane pod teme su:

- **Sticanje kompetencija za zapošljavanje na otvorenom tržištu rada**
- **Usmjeravanje učenika s invaliditetom prema višim nivoima obrazovanja**

TEMA: INDIKATORI ZA PRAĆENJE IMPLEMENTACIJE INKLUZIVNOG OBRAZOVANJA.

Amira Borovac

Inspektor za obrazovanje – Ministarstvo za obrazovanje, mlade, nauku, kulturu i sport, Bosansko-podrinjski kanton Goražde, članica radne grupe koja je radila na izradi Indikatora

KRATKA BIOGRAFIJA

Amira Borovac je magistar socijalnog rada i od 2006 radi u Ministarstvu za obrazovanje, mlade, nauku, kulturu i sport Bosansko-podrinjskog kantona Goražde, trenutno na poziciji Inspektora za obrazovanje. U toku cijelog radnog angažmana posvećeno radi na unaprijeđenju stanja i položaja marginaliziranih grupa i stvaranju uslova za bolje, kvalitetnije, pravednije i inkluzivnije obrazovanje. Kao učesnik mnogobrojnih radnih grupa dala je doprinos izradi dokumenata u sektoru obrazovanja te je autor nekoliko priručnika, udžbenika i radnih materijala za podršku učenicima, nastavnicima i roditeljima.

Sažetak

Djeca s invaliditetom imaju pravo da pohađaju školu kao i djeca bez invaliditeta. U školi treba da uče iste stvari na različite načine uz podršku koja im je potrebna kako bi aktivno učestvovali u obrazovanju i razvili maksimum svojih potencijala – što bi bio najkraći opis inkluzivnog obrazovanja. Kako bi se pratila primjena inkluzivnog obrazovanja koje se odvija u skladu s članom 24 Konvencije o pravima osoba sa invaliditetom, radna grupa sastavljena od predstavnika obrazovnih vlasti iz cijele Bosne i Hercegovine kao i predstavnika stručnih javnih institucija koje se bave obrazovanjem i ljudskim pravima, a uz koordinaciju organizacija MyRight i DUGA, je kreirala Indikatore za praćenje implementacije inkluzivnog obrazovanja u skladu s članom 24 Konvencije o pravima osoba s invaliditetom.

Indikatori su napravljeni s ciljem da posluže ako alat koji će omogućiti obrazovnim vlastima da prate napredak koji ostvaruju u implementaciji inkluzivnog obrazovanja odnosno da ukažu na ono što je potrebno uraditi na putu ka stvaranju kvalitetnog inkluzivnog obrazovanja koje u konačnici dovodi i do ispunjenja cilja 4 Programa održivog razvoja.

Mnoga djeca s invaliditetom u BiH nailaze na prepreke zbog čega ne mogu dobiti kvalitetno obrazovanje. U Indikatorima je navedeno šta sve ministarstva obrazovanja trebaju i moraju uraditi da uklone te prepreke i da zaživi inkluzivno obrazovanje u pravom smislu riječi.

Indikatori su koncipirani za tri oblasti i to: zakonodavstvo, učešće i finansiranje. Najvažniji elementi koje ministarstva obrazovanja trebaju uraditi je da usklade zakone i pravilnike s odredbama Konvencije o pravima osoba s invaliditetom, i alociraju finansijska sredstva koja će obezbijediti aktivno učešće i uspjeh djece s invaliditetom u procesu obrazovanja. Dodatno, kao podrška ovom procesu izrađen je Vodič koji sadrži sva potrebna objašnjenja i opis potrebnih radnji koje treba poduzeti kako bi ministarstva napravila vlastite akcione planove za korištenje Indikatora.

4 KVALITETNO
OBRAZOVANJE

Prof. dr. Lejla Kafedžić

panelista

SAŽETAK

Inkluzija je jedan od najčešće spominjanih pojmova u odgoju i obrazovanju zadnja dva desetljeća. Rasprava o razumijevanju inkluzivnog odgoja i obrazovanja obavezno uključuje Izjavu iz Salamanke u kojoj se donosi odluka o uključivanju sve djece u odgojno-obrazovni sistem. Izjavom se ponovo potvrđuje pravo na obrazovanje svakog pojedinca, kao što je utvrđeno u Općoj deklaraciji o ljudskim pravima, te se obnavlja zahtjev donesen na Svjetskoj konferenciji o obrazovanju za sve da se svima, bez obzira na individualne karakteristike omogući ostvarivanje prava na obrazovanje. Na osnovu navedenog i opće potrebe, razvija se inkluzivni odgoj i obrazovanje. Inkluzivnim odgojem i obrazovanjem se naglašava potreba mijenjanja kulture, politike i prakse odgojno-obrazovne ustanove kako bi bilo osigurano pravo na obrazovanje, pristup odgojno-obrazovnoj ustanovi, sudjelovanje u nastavnim i izvannastavnim aktivnostima, postignuće u skladu s mogućnostima, primjerena podrška, kao i obaveza da se evidentiraju i uklone barijere koje sprečavaju tu mogućnost. Odgojno-obrazovne ustanove koje njeguju inkluzivnost predstavljaju temelj inkluzivnog društva.

Nastavnici su ključni subjekti u osiguranju kvalitetnog odgoja i obrazovanja za svako dijete. Iako rade u izazovnim okolnostima, kvalitetno obrazovani, podržani i motivirani nastavnici utječu na pristup, sudjelovanje i postignuće svakog djeteta. Nastavnike treba podržati da razviju svoju

KRATKA BIOGRAFIJA

Prof. dr. Lejla Kafedžić je zaposlena, u zvanju redovne profesorice, na Odsjeku za pedagogiju Filozofskog fakulteta Univerziteta u Sarajevu. Završila je poslijediplomski naučni studij Individualizacija i inkluzija u obrazovanju realiziran u saradnji Odsjeka za pedagogiju Filozofskog fakulteta Univerziteta u Sarajevu i Odsjeka za specijalno obrazovanje Univerziteta u Joensuu - Finska. Magistrirala je 2005. godine, a doktorirala 2009. godine. Profesionalni razvoj je usmjeren ka na inkluzivni odgoj i obrazovanje, obrazovanje nastavnika i metodiku odgojnog rada.

Prof. dr. Lejla Kafedžić je sudjelovala u brojnim seminarima, konferencijama, treninzima, te različitim domaćim i međunarodnim projektima. (Ko)autorica je više knjiga, stručnih i naučnih članaka, projekata, radionica.

praksu da postane inkluzivnija. Općenito, ne smatra se korisnim poticati nastavnike da vjeruju da postoje posebni pristupi podučavanju potrebni djeci.

Budući da je zadaća nastavnika da podučava svu djecu, onda bi trebao biti i osposobljen za taj posao, kroz inicijalno obrazovanje i/ili stručno usavršavanje. Zemlje Evropske unije organizirale su obrazovanje nastavnika tako da se potrebne kompetencije razvijaju već u okviru inicijalnog obrazovanja. To je podrazumijevalo reformu nastavničkih smjerova i uključivanje više sadržaja i prakse iz pedagoških, psiholoških i metodičkih disciplina, što je u skladu s Evropskim kvalifikacijskim okvirom. U Bosni i Hercegovini su, također, učinjeni pomaci u pripremi budućih odgajatelja i nastavnika za odgojno-obrazovni rad u inkluzivnoj zajednici.

Doc. dr. Gordana Dukić

panelista

SAŽETAK

Kompetencije su teorijski i metodološki izazov, koji je u fokusu interesovanja naučne i stručne javnosti. One su kao pojam i kao koncept odgovor na promjene i zahtjeve u svijetu rada u kome se teži razvoju sposobnosti zaposlenih. Tako je i sa kompetencijama nastavnika koje su dinamična kombinacija kognitivnih i metakognitivnih znanja, vještina, i razumijevanja, interpersonalnih i intelektualnih vještina, te etičkih i moralnih vrijednosti. Osim znanja iz predmeta koji predaje i interdisciplinarnog poznavanja svoje struke, nastavnik treba da ima pedagoško-psihološka znanja, razumijevanje razvojnih karakteristika učenika, stilova učenja, vještine podučavanja, poznavanje strategija, metoda i tehnika podučavanja, razumijevanje društvenog i kulturnog konteksta obrazovanja i škole. Transferabilni, multifunkcionalni sistemi znanja, vještina i stavova koji su neophodni za lično ostvarenje i razvoj, inkluziju i zaposlenje su osnova i za cjeloživotno učenje nastavnika. Izrađen je i profil inkluzivnih nastavnika koji podrazumijeva četiri područja kompetencija: vrednovanje različitosti učenika, pružanje podrške svim učenicima, rad sa drugima i vlastito stručno usavršavanje.

Inkluzivno vaspitanje i obrazovanje podstiče cjelovit i harmoničan razvoj svakog učenika. Učenik se bez obzira na razlike prihvata i uvažava onakav kakav jeste, u svojoj individualnosti i sposobnosti društvenog djelovanja. S

KRATKA BIOGRAFIJA

Doc. dr. Gordana Dukić je zaposlena u zvanju docenta na studijskom programu Specijalna edukacija i socijalna rehabilitacija Pedagoškog fakulteta Nezavisnog univerziteta Banja Luka. Fakultet za defektologiju završila u Zagrebu, magistrirala na Filozofskom fakultetu Univerziteta u Banjaluci, a doktorirala na Filozofskom fakultetu Univerziteta u Istočnom Sarajevu. Profesionalni afinitet ima za legislativu iz oblasti obrazovanja. Radno iskustvo sticala u obrazovanju kao nastavnica, defektolog i direktorica škole, u NSRS kao poslanik i predsjednica Odbora za obrazovanje, nauku, kulturu i informisanje, u Ministarstvu prosvjete i kulture RS kao načelnica Odjeljenja za osnovno obrazovanje i vaspitanje. (Ko)autorica je više stručnih i naučnih radova.

obzirom da učenici ne uče na isti način, niti istom brzinom, proces učenja i poučavanja treba organizovati tako da omogućiti svakom učeniku napredovanje u skladu sa sopstvenim mogućnostima i u interakciji sa drugima. Nastavnik postaje ključni faktor sa profesionalnim funkcijama koje značajno zaokupljaju ne samo intelektualnu, već i emocionalnu i socijalnu sferu njegove ličnosti. Promijenjena uloga nastavnika zahtijeva složenije kompetencije. Od nastavnika se očekuje adekvatan odgovor na promjene, sadržan u kvalitetu rada nastavnika i škole, što se dovodi u direktnu vezu sa njegovim stručnim osposobljavanjem, usavršavanjem i profesionalnim razvojem. Kompetentan nastavnik će uz fleksibilne programe prilagođavati nastavni proces učeniku, djelujući u smjeru socijalne prihvaćenosti i podrške, rane prevencije i rehabilitacije, individualizacije i funkcionalnog razvoja sposobnosti. To podrazumijeva da nastavnik ima razvijeno uvjerenje da je svaki učenik sposoban da uči i da se razvija i da će univerzalne ljudske vrijednosti kao što su: uzajamno poštovanje, pravednost, solidarnost, uvažavanje različitosti, postignuće, ispoljavati u svom ponašanju prema svim učenicima i promovisati na prikladan način.

Nedim Krajišnik

panelista

SAŽETAK

Negativna i provokativna teza da je „izdvojeni“ pojam inkluzije doveo samu inkluziju na teren političke korektnosti, i stvorio sui generis kategoriju potpuno vještački, vodi ka tome da imamo sve manje inkluzivne škole. Inkluzija zasnovana na baznom pedagoškom principu obrazovanja usmjerenom na dijete je prognana i iz naučne, ali i iz praktične paradigme. Obrazovanje usmjereno na dijete u sebi nedvojbeno sadrži pojam inkluzije u najširem spektru razmišljanja. Upravo odlika usmjerena na dijete otvara sva ona polja koja su za sada rezervisana u pojmu inkluzije i nužno se ne odnose na svu djecu. Uspjeh inkluzivnih procesa ovisi o profesionalcima koje takve procese nose, ali i od čitavog sistema podrške koju bi trebali dobiti ili stvoriti.

Obrazovna fenomenologija zahtijeva od profesionalaca paradoksalni okvir u kojem se veliki društveni koncepti, problemi i izazovi kontinuirano pokušavaju riješiti preko profesionalaca u obrazovanju po sistemu koncept-obuka-implementacija u okruženju. Vodeći se tom logikom mnogi obrazovni sistemi podbacuju stavljajući na koncu i teret problema i teret implementacije na profesionalca koji u kakafoniji takvih fenomena, bez autentičnog okruženja za učenje i usavršavanje, također podbacuju.

Dosadašnji pristupi nisu pokazali željene efekte kod djece, što vidimo ne samo u konceptu inkluzije, već i u mno-

KRATKA BIOGRAFIJA

Nedim Krajišnik je doktorski kandidat na Fakultetu političkih nauka u Sarajevu i pasionirani je istraživač mirovne pedagogije. Kroz 13 godina rada u Centru za obrazovne inicijative Step by Step, koji je dio velike Međunarodne asocijacije Step by Step i Mreže centara za obrazovne politike NEPC, istraživao, koncipirao i organizirao je mnogobrojne programe obuke za nastavnike/ce u Bosni i Hercegovini i svijetu. Zajedno sa 8000 nastavnika/ca iz regije Zapadnog Balkana kroz Zajednicu inovativnih nastavnika/ca inicira i uporno radi na unapređenju odgoja i obrazovanja na svim nivoima. Autor i koautor je mnogobrojnih istraživanja u obrazovanju, profesionalnih priručnika, programa obuka, knjiga i priloga za bolje obrazovanje.

gim drugim poput: demokratskog obrazovanja, kritičkog mišljenja, seksualnog obrazovanja ili bilo kojeg drugog fenomena.

Radikalna transformacija koncepta stručnog usavršavanja je prijeko potrebna. U 25 godina rada Centra, mnogobrojna istraživanja su potvrdila da većina nastavnika/ca nema priliku za stručno usavršavanje, koncept je sveden na trivijalnu birokratiju i posjetu neakreditovanim programima obuke. Ponajviše dokaz za ovakvu tvrdnju vidimo iz programa za međunarodnu procjenu postignuća učenika. Obrazovni sistem podbacuje u tome da djecu dovede do nivoa funkcionalne pismenosti bez obzira na pozadinu djeteta. Koncept stručnog usavršavanja očigledno ne daje željene rezultate. U pominjanju radikalne transformacije koncepta, potrebno je stvarati autentične prostore za kontinuirano učenje i usavršavanje nastavnika/ca poput profesionalnih zajednica za učenje. One mogu, i moraju, postati platforma za razvoj nastavnika/ca bez obzira na fenomone u obrazovanju.

Sevdija Kujović
panelista

SAŽETAK

Kvalitetno inkluzivno obrazovanje omogućava ostvarivanje prava svakog djeteta na pravednost i jednakost u obrazovanju. Jedan od načina da obrazovne vlasti i odgojno-obrazovne ustanove osiguraju progres u poštivanju **prava na inkluzivno obrazovanje djece i mladih s invaliditetom** jeste primjena smjernica iz člana 24. UN Konvencije o pravima osoba s invaliditetom. Primjenom navedenog člana Konvencije, osigurava se aktivno učešće djece s invaliditetom u cjelokupni odgojno-obrazovni proces. To se postiže uspostavljanjem:

1. **Opće pristupačnosti** obrazovnog sistema koja predstavlja sveobuhvatan koncept kao preduvjet za osiguranje punog i ravnopravnog pristupa uživanju svih ljudskih prava. Ona uključuje identifikaciju i uklanjanje prepreka s ciljem osiguranja fizičke pristupačnosti, kao i pristupačnost informacija, komunikacije, transporta i drugih usluga.
2. **Konsultacije sa djecom s invaliditetom** o svim pitanjima koja ih se tiču, lično ili putem roditelja/staratelja ili organizacija osoba s invaliditetom.
3. **Razumnog prilagođavanja** koje uključuje asistivnu tehnologiju i podršku u učionicama, pristupačne i prilagođene obrazovne materijale i kurikulum, augmentativne i alternativne načine komunikacije, stručnu podršku, ali i primjerene, individualno osmišljene nematerijalne mjere prilagodbe.

KRATKA BIOGRAFIJA

Sevdija Kujović je predsjednica Udruženja „Život sa Down sindromom Federacije Bosne i Hercegovine“. Diplomirala je na Poljoprivrednom fakultetu u Prištini.

Kao majka djeteta s Down sindromom vrlo rano je uočila mnogobrojne barijere u društvu koje su bile prepreka odrastanju njenog djeteta. Pokrenula je Udruženje 2006. godine koje okuplja roditelje djece s Down sindromom i stručnjake različitih profila koji daju svoj doprinos u promjeni društvenih okolnosti, barijera i odnosa prema ovoj populaciji.

Sevdija Kujović je, tokom dugogodišnjeg rada i kontinuirane edukacije, razvila izuzetne profesionalne kompetencije i postala prepoznatljiva po idejama, inicijativama i rješenjima koje je nesebično davala insitucijama sistema. Okupljajući proaktivne roditelje i stručnjake različitih profila uspjela je da Udruženje postane respektabilno, posebno u oblasti inkluzivnog odgoja i obrazovanja djece i mladih s Down sindromom. To je potvrdio i UNICEF u BiH dodjelivši joj status Šampiona inkluzije. Sevdija Kujović je (ko)autorica i urednica mnogobrojnih publikacija u izdanju Udruženja.

Svi akteri odgojno-obrazovnog procesa (dijete, roditelji, odgojno-obrazovna ustanova, obrazovne vlasti i drugi) moraju razgovarati kako bi se osiguralo da razumno prilagođavanje zadovoljava zahtjeve, želje, preferencije i odluke djeteta i da se mogu provoditi od strane odgojno-obrazovne ustanove. Osiguravanje razumnog prilagođavanja nije uslovljeno medicinskom dijagnozom i umjesto toga treba se temeljiti na procjeni društvenih prepreka za obrazovanje (član 24 KPOI, stav.29). Ono što je vrlo značajno za razumno prilagođavanje, kao uslov aktivnog učešća djece s invaliditetom u odgojno-obrazovnom procesu, je da ono nije uvijek materijalne prirode nego je pitanje motiviranosti, spremnosti, kompromisa i stručnosti nastavnog osoblja i uprave škole tako da je razumno prilagodbu bitno uključiti u obavezujuće akte kako bi nastavno osoblje bilo upoznato sa ovim obavezama.

Ključne riječi: Inkluzija, razumna prilagodba, učenici s invaliditetom

Alma Kudra
panelista

SAŽETAK

Inkluzija u obrazovanju odnosi se na proces reagiranja na različitost s ciljem prevazilaženja prepreka u učenju i učešću s naglaskom na one osobe koje mogu biti u opasnosti od marginalizacije, isključenja ili neuspjeha (*Evropska agencija 2013*).

Jedna od osnovnih karakteristika inkluzivnog obrazovanja (Komentar na član 24. Konvencije o pravima osoba s invaliditetom) je **djelotvorna tranzicija** koja podrazumijeva podršku s ciljem ispunjavanja prava na personalizirani odgoj i obrazovanje. Član 24. priznaje **vrijednost vršnjačkoj grupi** u učenju i izgradnji pozitivnih i prijateljskih odnosa uz uvažavanje identiteta djeteta i **poštivanje različitosti** u najširem smislu.

Svaka tranzicija djeteta iz jedne u drugu fazu obrazovanja zahtijeva podršku i aktivnu uključenost svih aktera djetetovog života pri čemu svaki od tih sudionika svojim uključivanjem može dati značajan doprinos uspješnom procesu tranzicije (National Council for Special Education, 2006). Uključivanjem djeteta, porodice, vršnjaka i odraslih koji ga najbolje poznaju u proces planiranja, stvaraju se uvjeti za osobno usmjereno planiranje, te tako povećava osjećaj pripadnosti zajednici u kojoj dijete uči i djeluje. Osnovna karakteristika planiranja usmjerenog na osobu je postizanje veće individualne kvalitete života.

KRATKA BIOGRAFIJA

Alma Kudra je voditeljica programa Inkluzivna tranzicija u Udruženju "DUGA". Na Odsjeku za pedagogiju Filozofskog fakulteta u Sarajevu magistrirala je na temu Socijalna isključenost studenata s invaliditetom. Ima iskustvo rada u školi i nevladinom sektoru.

Učesnica je brojnih edukacija i treninga iz oblasti pedagogije, psihoterapije i obrazovne i socijalne inkluzije. (Ko)autorica je publikacija i radova na temu Inkluzivna tranzicija u odgoju i obrazovanju. Realizira edukacije i treninga za nastavnike/ce i roditelje iz oblasti socijalne inkluzije. Vodi program vršnjačke podrške kroz koji je prošlo više od 300 djece iz marginaliziranih grupa.

Njena područja interesovanja su socijalna inkluzija, društvena pravda, pedagoški rad s djecom i porodicama iz marginaliziranih grupa.

Planskom i strukturiranom tranzicijom u odgoju i obrazovanju smanjuje se mogućnost nepredvidljivih situacija i izazova za dijete, porodicu i školu. Kvalitetna tranzicija bazirana je na međusobnom povjerenju i uvažavanju.

Pitanja na koja usmjeravamo pažnju pri planiranju tranzicije:

- Prisutnost u zajednici – Kako je moguće povećati prisutnost učenika u životu škole?
- Učešće u zajednici – Kako prijateljstva mogu biti proširena i produbljena?
- Vlastita vrijednost u društvu – Kako uvažiti identitet učenika i omogućiti mu da da svoj doprinos?
- Mogućnost izbora – Kako učeniku pomoći da ima veću kontrolu i mogućnost izbora u životu?
- Doprinos – Kako učeniku pomoći da razvije kompetencije i doprinese na sebi jedinstven način?

Proces tranzicije utječe na to kakva će biti adaptacija učenika na novu sredinu, zahtjeve i očekivanja.

Ključne riječi: inkluzija, inkluzivna tranzicija, učenici s invaliditetom, vršnjačka podrška, osobno usmjereno planiranje.

Doc. dr. sc. Sandra Bjelan-Guska

panelista

SAŽETAK

Univerzitet u Sarajevu kreira inspirativno, inkluzivno i atraktivno okruženje za učenje, podučavanje, istraživanje i umjetnički rad, što omogućava da studenti, istraživači, nastavnici i ostali akteri kritički promišljaju i shvataju dinamiku globalnih i lokalnih procesa te kreiraju održiva i inovativna rješenja za unapređenje kvaliteta života za sve, kako bi odgovorio na postavljene zakonske okvire, ali i pratio europska i svjetska kretanja i promjene. Univerzitet u Sarajevu nastoji kontinuirano stvoriti uvjete za jednak pristup i sudjelovanje u kvalitetnom obrazovanju uvažavajući međunarodni pravni okvir, dokumente i zakonske regulative, kojima se osiguravaju osnovna ljudska prava, a među njima i pravo na obrazovanje. Jedan od mehanizama putem kojeg realizira navedeno jeste Ured za podršku studentima (UPS!). Usluge Ureda su definirane njegovom temeljnom orijentacijom ka stvaranju inkluzivnog okruženja i promoviranju obrazovanja za sve, a ogledaju se u pružanju pomoći i podrške studentima u različitim oblastima kao što su pravna pomoć, psihološka pomoć, karijerno savjetovanje te podrška i pomoć studentima s invaliditetom. Intencija Ureda je pružanje pomoći i podrške svim studentima Univerziteta bez obzira na određene karakteristike, a podrška studentima s invaliditetom može biti održiva tek kada je dio šireg sistema. U temeljima takvog sistema je socijalni i humanistički pristup, odnosno pristup baziran na poštivanju ljudskih prava svih ljudi, pa tako

KRATKA BIOGRAFIJA

Doc.dr.sc.Sandra Bjelan-Guska, doktor je pedagoških znanosti i docentica na Odsjeku za pedagogiju Filozofskog fakulteta Univerziteta u Sarajevu. Realizira nastavu iz didaktičko-metodičke oblasti, a u fokusu tema kojima se istraživački bavi jeste kvalitetna nastava na svim razinama obrazovanja, kompetencije visokoškolskin nastavnika, didaktičko-metodička prilagodba nastave, obitelj i roditeljstvo i sl. Sudjeluje u radu brojnih strukovnih tijela, članica je tima Ureda za podršku studentima Univerziteta u Sarajevu i Vijeća za djecu Bosne i Hercegovine. Sudjelovala je u realizaciji brojnih seminara/treninga/obuka za potrebe stručnog usavršavanja nastavnika i drugih profesionalnih skupina, autorica je brojnih publikacija i radova, aktivno sudjeluje u radu znanstvenih i stručnih, domaćih i međunarodnih konferencija, te u projektima kao članica istraživačkog tima ili konzultantica.

i osoba s invaliditetom. U tom kontekstu, značajan broj aktivnosti usmjeren je i prema akademskom nastavnom osoblju, nenastavnom osoblju, vršnjacima i studentima volonterima, te suradnji s vladinim i nevladinim organizacijama s ciljem unapređenja kvalitete života studenata i kreiranja održivog sistema podrške.

Prof. dr. Lejla Osmić

panelista

SAŽETAK

Socijalna isključenost kao aktuelan i akutan društveni problem prisutan je u svim zemljama neovisno o stepenu razvijenosti. Odnosi se na nemogućnost ostvarivanja socijalnih prava zbog čega su osobe ili skupine spriječene u socijalnoj participaciji, a uzroci mogu biti nedostatak znanja, kvalifikacija, niži socio – ekonomski status, drugačije sposobnosti i dr. Konceptualizira se kroz dimenzije obrazovanja, zaposlenosti, zdravlja i siromaštva, a svoju refleksiju nalazi u isključenosti s tržišta rada.

Imajući u vidu da je za uključenost na tržište rada potrebno imati određene kompetencije i kvalifikacije, razumljivo je da se obrazovanje nerijetko vidi kao instrument u procesu socijalnog uključivanja. Stoga je podrška kvalitetnom obrazovanju, obrazovanju za sve, jedna od pretpostavki socijalnoj inkluziji. To se prvenstveno odnosi na uključivanje marginaliziranih i isključenih u redovan obrazovni sistem te njihovo usmjeravanje i poticanje prema višim nivoima obrazovanja. Osim toga, kvalitetno obrazovanje podrazumijeva osnaživanje djece i mladih i razvijanje kompetencija za život i rad. U kontekstu društvenih promjena, tehničkih i naučnih dostignuća javljaju se brojni novi izazovi, koji definiraju zapošljivost pojedinca uključujući i druge vještine pored onih užitih stručnih. Naime, radi se o tzv. adaptivnim i prenosivim vještinama. Brojna istraživanja pokazuju da po(d)učavanje i razvijanje navedenih vještina tokom formalnog obrazovanja izostaje te da različiti oblici

KRATKA BIOGRAFIJA

Prof. dr. Lejla Osmić rođena je u Sarajevu. Srednjoškolsko obrazovanje sticala je u gimnaziji u Republici Sloveniji, a okončala ga u Prvoj gimnaziji u Sarajevu. Diplomirala je na Filozofskom fakultetu Univerziteta u Sarajevu, a potom i magistrirala 2010. godine na temu Pedagoške implikacije socijalne isključenosti Roma. Doktorsku disertaciju *Obrazovanje u procesu preveniranja socijalne isključenosti rizičnih skupina* mladih odbranila je 2016. godine. Zaposlena je na Odsjeku za pedagogiju Filozofskog fakulteta Univerziteta u Sarajevu u zvanju vanredne profesorice. Članica je Stručnog tima Ureda za podršku studentima. Njezin profesionalni razvoj usmjeren je na pedagogiju marginaliziranih skupina, socijalnu inkluziju, interkulturalni odgoj i obrazovanje, odgoj i obrazovanje u školskoj teoriji i praksi te pedagoškijska istraživanja. Sudjelovala je u brojnim seminarima, treninzima, konferencijama, te međunarodnim i domaćim projektima i programima. (Ko)autorica je više stručnih i znanstvenih radova.

neformalnog obrazovanja, u tom smislu, imaju značajnu kompenzacijsku ulogu. To nameće potrebu, s jedne strane, za rekonceptualizacijom postojećih programa formalnog obrazovanja i, s druge strane, povezivanje ustanova formalnog i neformalnog obrazovanja. Takva sinergija može doprinijeti jačanju zapošljivosti te osnažiti mlade izložene rizicima socijalnog isključivanja.

Posebno ranjiva kategorija su osobe s invaliditetom, koje se uz brojne barijere u ostvarivanju prava suočavaju i sa postojećim stereotipima i predrasudama prilikom zapošljavanja. To svakako navodi i na promišljanja o nužnosti povezivanja obrazovanja i tržišta rada u svrhu što efikasnije pripreme za socijalnu inkluziju u najširem smislu.

Prof. dr. Biljana Sladoje Bošnjak

panelista

SAŽETAK

Zapošljavanje i rad imaju važnu ulogu u životu svakog pojedinca. Osobe s invaliditetom koje su zaposlene imaju bolju sliku o sebi, više samopoštovanja i samopouzdanja, društveno su aktivnije, lakše se prilagođavaju na promjene u svakodnevnom životu, ekonomski su superiornije od nezaposlenih osoba (Kozjak, Lapat, 2018). Prema Bogdanović i Razić-Ilić (2016) ekonomske koristi ulaganja u razvoj osoba s invaliditetom mogu se sagledati iz dvije perspektive: iz perspektive pojedinca i njihovih porodica i iz perspektive društva u cjelini. Zapošljavanjem osoba s invaliditetom smanjuju se socijalna i druga davanja, a osigurava im se njihova lična egzistencija. Poslodavci često imaju predrasude i negativne stereotipne stavove o zapošljavanju osoba s invaliditetom. U istraživanju *Zapošljavanje osoba s invaliditetom u privatnom i javnom sektoru* (Perućica, Sladoje-Bošnjak i Zečević, 2018) postavljena je hipoteza da poslodavci u javnom sektoru imaju pozitivniji stav prema zapošljavanju osoba s invaliditetom u odnosu na poslodavce u privatnom sektoru. Uzorak studije činili su poslodavci iz privatnog i javnog sektora u Republici Srpskoj. Rezultati su potvrdili hipotezu da poslodavci u javnom sektoru imaju pozitivniji stav prema zapošljavanju osoba s invaliditetom u odnosu na poslodavce u privatnom sektoru. Jedna od najvećih prepreka u zapošljavanju osoba s invaliditetom je negativan stav društva te stereotipi i predrasude o sla-

KRATKA BIOGRAFIJA

Biljana Sladoje Bošnjak rođena je u Sarajevu. Gimnaziju je pohađala u Sarajevu i u Beogradu. Diplomirala je na Odsjeku za pedagogiju i psihologiju Filozofskog fakulteta u Istočnom Sarajevu na temu Vrednosne orijentacije lica na izražavanju zatvorske kazne, magistrirala na temu Model učenja na osnovu greške i odbranila doktorsku disertaciju pod nazivom Nastavni stilovi i metakognitivne strategije učenika. Učestvovala je mnogo puta u naučno istraživačkim projektima. Autor je više destina objavljenih radova u naučnim časopisima i zbornicima radova i nekoliko monografija. U zvanju je redovnog profesora i radi na Univerzitetu u Istočnom Sarajevu.

bijim radnim potencijalima osobe s invaliditetom. Pitanje koje treba da zauzime posebnu pažnju, a koje je bilo i jedan od ciljeva projekta Trans2Work, jeste priprema poslodavaca da bolje razumiju potrebe osoba s invaliditetom u cilju kreiranja i ponude novih radnih mjesta za ove osobe. Poželjno je obezbijediti adekvatne uslove na tržištu rada – od aktivnih mjera zapošljavanja, stvaranja pristupačnih radnih sredina – do obuke na radnom mjestu.

Literatura:

1. Kozjak, A., Lapat, G. (2018). *Mišljenja poslodavaca o zapošljavanju osoba s invaliditetom*. *Andragoški glasnik*, vol 22, broj 2, str. 35-44.
2. Perućica, R., Sladoje Bošnjak, B. i Zečević I. (2018). *Zapošljavanje osoba s invaliditetom u privatnom i javnom sektoru*. *Sociologija i antropologija*, 6(5), 459 - 464. DOI: 10.13189/sa.2018.060502.
3. Sladoje-Bošnjak, B., Perućica, R. i Kaurin, S. (2018). *Ekonomski efekti ulaganja u obrazovanje i zapošljavanje studenata s invaliditetom*. U: *Inkluzija studenata sa invaliditetom*, str.23-31. Banja Luka: *Filozofski fakultet*.
4. Sladoje-Bošnjak, B., Perućica, R., Kaurin, S., Škipina D., Vujević-Durić, V., Marković, N. (2017). *Različiti metodološki pristupi u istraživanju uloge mentora u inkluzivnom obrazovanju*. Foča: *Medicinski fakultet*.
5. *School-to-Work Transition for Higher education students with disabilities in Serbia, Bosnia & Herzegovina and Montenegro (TRANS2WORK)*

Maida Agić

panelista

SAŽETAK

Kada nas neko pita "Čime se bavite?", većina nas će same sebe opisati preko posla koje radimo. Zaposlenje, posao, rad, ne samo da nas definiše, oni su dio našeg identiteta, daje nam smisao i svrhu našim svakodnevnim aktivnostima. Posao i rad, osim što donose odmak od siromaštva, finansijsku sigurnost, lično ispunjenje, smanjenje izolacije; zaposlenje donosi koristi u zdravstvenom i mentalnom smislu, jer se preko zaposlenja često potvrđuje društveni status, ostvaruju se društveni kontakti i provodi društvena inkluzija osobe.

Dobivanje posla je usko vezano uz obrazovanje – što kvalitetnije obrazovanje, to su veće šanse za zaposlenje. Osobe s invaliditetom nisu izuzetak, ali se ipak nalaze u skupini s niskom stopom zaposlenja. Države prijavljuju i po nekoliko puta veću nezaposlenost među osobama s invaliditetom u odnosu na osobe bez invaliditeta, s navođenjem da ne posjeduju vještine dovoljne za zapošljavanje. O razlozima zašto osobe s invaliditetom izlaze iz školskog procesa bez potrebnih vještina za zapošljavanje, može se mnogo raspravljati. Obično se kao razlozi navode isključenost iz obrazovnih procesa, neprilagođen plan i program obrazovanja, veoma niska očekivanja od strane učitelja i nastavnika, školovanje za zanimanja koja više ne postoje, nepostojanje planiranja za tranziciju iz škole na tržište rada, rano napuštanje obrazovanja zbog nepostojanja podrške, itd.

KRATKA BIOGRAFIJA

Maida Agić je aktivistkinja za prava djece i omladine s invaliditetom, s posebnim naglaskom na inkluzivno obrazovanje. S pokretom osoba s invaliditetom se upoznaje 2007. godine, kada se kao roditelj djeteta s Down sindromom susreće s brojnim preprekama, te postaje član udruženja „Život s Down sindromom FBiH". Ubrzo se uključuje u implementaciju raznih projektnih aktivnosti koje udruženje provodi, pri čemu posebno izdvaja rad na projektu za zapošljavanje mladih osoba „I ja idem na posao", tokom kojeg se upoznala sa stanjem na tržištu rada kroz direktan rad s poslodavcima. Učestvovala je u kreiranju nekoliko publikacija kao što je „Kodeks o načinu predstavljanja osoba s invaliditetom u medijima" u izdanju MyRight-a. Aktivna je članica Vijeća roditelja Kantona Sarajevo gdje neumorno zagovara kvalitetnu obrazovnu inkluziju.

Obrazovanje treba osigurati da učenik s invaliditetom stekne radne vještine koje će voditi uspješnom zaposlenju po završetku školovanja. Inkluzivno obrazovanje, s individualiziranim pristupom učenju baziranom na savladavanju različitih primjenjivih vještina, vodi većem stepenu zapošljavanja mladih osoba s invaliditetom.

Takođe je potrebno poticati vertikalno kretanje u obrazovanju, s ciljem da što veći broj mladih osoba s invaliditetom bude usmjeren prema fakultetskom obrazovanju.

Svaka država ima za cilj povećanje zaposlenosti, a ulaganjem u podršku inkluzivnom obrazovanju i individualiziranjem pristupa jačanju radnih vještina kroz školovanje, država može značajno umanjiti stopu nezaposlenosti među osobama s invaliditetom, što vodi povećanju sveukupne zaposlenosti u društvu i finansijskom rasterećenju socijalnog sektora.

Fikret Zuko

panelista

SAŽETAK

- Niska očekivanja nastavnog osoblja od djece i osoba s invaliditetom. Ovo za posljedicu ima da učenici i studenti s invaliditetom ne dobiju adekvatna znanja o zanimanju za koje se obrazuju, ali i generalno sposobnost da se uključe u sredinu u kojoj trebaju funkcionisati i raditi;
- Prevelika i nerealna očekivanja roditelja djece s invaliditetom, ne vodeći računa o njihovim stvarnim mogućnostima. S obzirom da ne postoji odgovarajuće profesionalno usmjeravanje i savjetovanje često djeca s invaliditetom se upisuju za zanimanja i nivo obrazovanja koja objektivno ne mogu savladati. To negativno utiče i na dostojanstvo same djece, a demotiviše nastavnike da se više angažuju kod djece s invaliditetom koje objektivno imaju sposobnost da savladaju planirano gradivo.
- Cjeloživotno obrazovanje/učenje, dokvalifikacija i prekvalifikacija radi održivosti radnog mjesta i napredovanja. Osobe s invaliditetom koje se nalaze u redovnom procesu obrazovanja najčešće ne dobiju adekvatnu motivaciju da nastave svoje obrazovanje, što u situaciji brzih promjena i napredovanja tehnologija i procesima rada, ne mogu odgovoriti zahtjevima koje od njih očekuju poslodavci.
- Nedovoljna i ne adekvatna znanja učitelja i nastavnika o potrebama osoba s invaliditetom u procesu obrazovanja i razumnog prilagođavanja. Praksa pokazuje da učitelji,

KRATKA BIOGRAFIJA

Slijepa osoba, po zanimanju pravnik, direktor Udruženja slijepih Kantona Sarajevo, predsjednik Koordinacionog odbora udruženja osoba s invaliditetom Kantona Sarajevo, 40 godina aktivnog rada u pokretu osoba s invaliditetom u Bosni i Hercegovini, učestvovao na mnogim domaćim i međunarodnim konferencijama i seminarima, autor i koautor raznih priručnika i drugih dokumenata iz oblasti ljudskih prava, naročito prava osoba s invaliditetom, učestvovao u pripremi politika, strategija, zakona i drugih propisa, koji se donose na svim nivoima vlasti u BiH, a koji su od posebnog interesa za osobe s invaliditetom.

nastavnici i profesori nemaju dovoljno znanja o posebnim tehnikama koje koriste osobe s invaliditetom, pri savladavanju zadanog gradiva, kako na samom času, tako i generalno u pripremi gradiva. Ovdje se misli na Brajevo pismo, znakovni jezik, jednostavni tekst, korištenje asistivnih tehnologija i sl.

Ajla Huseinović

panelista

SAŽETAK

Ajla Huseinović je mlada djevojka s invaliditetom s iskustvom i redovnog i specijalnog obrazovanja. Krenula je u redovnu školu sa sestrom bliznakom i vršnjacima, ali je uslijed nedovoljne spremnosti i educiranosti nastavnog osoblja i na njihovo insistiranje, u trećem razredu prebačena u specijalnu školu. Nakon prilagođavanja na novu sredinu koju je doživjela kao veliki stres, u 6. razredu se pokušala vratiti u redovnu školu ali bez uspjeha. Kao učenica generacije u specijalnoj osnovnoj školi nastavlja svoje obrazovanje u Školi za srednje stručno obrazovanje i radno osposobljavanje jer nije imala mogućnost izbora za upis u drugu školu. I srednju školu završava kao učenica generacije i stiče zanimanje knjigovezac.

Međutim na otvorenom tržištu rada skoro da i ne postoji potreba za knjigovescima jer se posao uglavnom obavlja mašinski. Pet godina nakon završetka srednje škole Ajla je dobila posao u call centru kompanije CHB gdje je njena odgovornost i sposobnost organizacije bila prepoznata od strane poslodavaca te je napredovala do pozicije koordinatorice aktivnosti. Međutim, usljed pandemije, kompanija prestaje s postojanjem i Ajla gubi posao. Ali Ajla ne gubi nadu. Ima velike planove za budućnost: planira upisati fakultet žurnalistike kako bi stekla nova i neophodna znanja koja će joj omogućiti sigurniju, samostaliju i sretniju budućnost. A dok se to ne desi, Ajla radi na otvaranju portala za osobe s invaliditetom kako bi dala priliku svima da dijele svoja iskustva i pozitivne ideje i doprinesu stvaranju boljeg društva za sve.

